8°

Enthält elf Nummern.

I. H. I. N.

Enfalliga Anmärkningar
Om
Öst-Götha Skäre-Boars Årliga Fiske-Sätt
I
Östersiön,
Sednare delen/

Med
Wederbörandes Tilstånd/
Under
Oeconomiæ PROFESSORENS och Kongl. Swenska Wettensk. Academ. Ledamots

Herr PEHR KALMS

Inseende/
För Lager-Krantzens erhållande
Utgifne/
Och til almänt ompröfwande öfwerlemnade i Åbo *Academies* Nedre Läro-Sal f. m. den 22 Julii 1754.

Af

JOHANNES ENHOLM *Eliæson.*
Öst-Göthe.

ÅBO Tryckt, hos Direct. och Kongl. Boktr. i Stor-Furstendömet Finland, JACOB MERCKELL.

76.

Höglärde Herr CANDIDAT,
Min synnerlige gode wän och Landsman!

MT Götha stränder, wid wårt Finska Lärohus,
Med Edart wittra wett och oförtrutna pånna
Från glömskan warda fri, och uti almänt ljus
Framförde, måste man med tacksamhet erkänna:
Far fort, som J begynt, wårt Hushålls=wett at öka;
Så sker at fisken wi med mindre möda söka.

*** *** ***

Nog länge hafwen J, Herr Auctor! warit wåt,
Och samlat thet, som wi med torra kläder läsa;
J ha'n med möda stor, uti Er fiskar=båt,
Kringfarit hit och thit, ther Neptuns böljor fråsa:
Wänd nu, som snarast, om, at låta Er belöna
För anwänd möda, och med Lagerkrantsen kröna.

Wänligen lemnad
Af
SAM. JOH. ASPEGREN.

G. L.

Om ämnet af anmärkningarne om Östgötha skäreboars öfliga fiskesätt i Östersjön, hwar af förra delen i förledet år för det almänna utgafs, är nögagtigt och nyttigt; så har jag, ehuru en inskränkt tid och andra tryckande omständigheter nog kunnat afhålla mig at fullfölja den återstående delen af samma ämne: likwäl i betragtan af min wid det tilfället gifna löfwen, tyckt mig wara befogad at nu underställa samma sednare del den G. L. blida omdömme. At ämnet, säger jag, är nögagtigt och nyttigt, är en sak, som jag hoppas winner hos alla opartiska et otwunget bifall; Men at det kan anses så som en omogen frukt af en swag rot, och et skyndsamt werk af en oöfwad hand, kan man så mycket mindre neka, som at man, kan hända, warit nog hastig i öfwerwågandet, at med egen skicklighet wilja pryda och utföra et sådant ämne, som fordrat en djupare insigt och tilräckeligare erfarenhet. Emedlertid fägnar mig endast den behageliga tankan, at dermedelst gjöra den G. L. et nöge, at man här har handgripeliga sanningar, och

 ei

ej några gißningar för ögnamål. Och som afsigten är menlös och oskyldig, så hoppas jag åfwen at den Gunstige Låsaren lemnar härwid sitt mildrande omdömme och benägna uttydande.

§. 7.

I Förra delen har man kort och enfaldigt anmärkt de almännare och nästan öfwer hela Östgötha skären brukeliga fiskesätten: Nu wil man i denna delen igenomögna några flera, antingen mera allmänna, eller ock allenast hos några strandbyggare öfliga fiskegrep.

De fiskesätten, man nu tänker at omorda, äro merendels lämpade antingen efter årstiderna, eller ock hwart och ett fiskewatns art och beskaffenhet.

Man giör början med berättelsen om några deras nätta och behändiga grep, at fånga Åhl. Utom hwad, som fångas med not, brukas här åtskillige andra behändigare *Instrumenter*. Walborgs-Mäßo-tiden, och ibland förr om wåren, då ännu skumagtiga nätter wara, samt lugnt och stilla wäder är, då rusta desse fiskare emot natten sig til sjös, försedde med sönderklufwen torr fet wed, et bekant fiske-*Instrument*, åhljern, efter deras utspråk ahljel, och et Brandjern at fyra uppå, omkringfarandes så hwar och en, med sin lilla båt, alla honom tilhöriga grunda stränder wid smärre fierdar, samt inwikar, sund och andra dyagtiga glo-botnar, derest wanligt är, at denna fisken plär hafwa sin boning, och der med sitt fyr och bloß upspana den antingen i gyttjan nedkrupna eller ock naken på botn hwilande åhlen. Så snart fiskarn får rofwet i ögnasigte, har han åhljernet för handen, hwar med han måttar och behändigt fast-

hugger

hugger honom, skyndandes med opdragningen, alt efter som fiskarn märker sig hafwa wäl träffat honom, såsom: om han råkat honom midt uppå, krusar han ej länge med honom; men hugges han wid stjerten eller hufwudet, måste han i gyttjan nedsänckas och der så länge med honom buxeras, som han så mycket af sin styrka förlorat, at han ifrån jernet under optagandet icke kan giöra sig ledig. Träffar någon oskyldig fjällfisk wid samma tilfälle at komma för fiskarns åsyn, så har han straxt et annat nästan lika werktyg til reds, Liuster kalladt, med hwilket han lika behändigt opsnappar den samma; man säger behändigt; ty desse fiskare äro så inöfwade i denna konsten, at jag ock sett dem kastandes, (då fisken är skygg och är i fullt språng,) träffa rofwet. Detta fiskegrep kallas Stödja.

Wid instundande höst, då mörka nätter blifwa, idkas åfwen stödjefiskandet, då icke allenast åhl, utan åfwen allahanda slags fjällfisk ophugges. Detta fiskesättet plägar så länge om wår och höst brukas, som at om wåren, de annalkande fiskeskarar til sina lekeställen, och ljusa sommarnättren, samt om hösten, storm och ohyggeligt wäder förbjuda dem at widare härmed fortfara.

I Maji Månad om mornar och aftnar, då lagnt och säfligt wäder är, efterspanas den så kallade bad-åhlen på omnämda ställen, hwilken ibland bättre fram på sommaren, såsom wid Olofsmäßo-tiden, har för sed at hwefwa sig ikring hwaß och gråsstrån, samt på flerehanda wis förnöga sig, åfwen färdigt, med omnämda Instrument, opfiskas.

Höstetiden wid Michaëlis, som desse fiskare berätta, skal åhlen täcka sig i mjuk eller lös botn, det de kalla märka sig; märket efter des läge eller kula har utseende af en kupa, med ett eller flera hål uppå spitzen; hwilken så snart fiskarn får i ögnasigte, förstår han straxt, at färdigt föra sina wissa hugg deromkring, och wid anträffandet förfar med rofwet på sätt som förut ordadt är.

Wintertiden, då sjön öfwertäckes med is, är denna fisken

icke

icke heller befriad för desse fiskares opsnappande med omtalta werektyg. På sådana ställen, som omförmält är, öpnas små wakar, igenom hwilka fiskarn med sitt åhljern hugger rundt omkring i botn, och träffar ibland på det sättet flera tillika; emedan det säges, at detta fiskeslaget, åfwen då flera tillika skola förena sig i en boning. Detta fiskesättet nämnes **höta**

Om wår, sommar och höst idkas detta fisket nästan på et lika behändigt och nätt sätt, med et här bekant *Instrument*, **harkeljern** kalladt, hwadan ock fiskandet kallas **harkla**. Sjelfwa *Instrumentet* består af 20. ungefär wid en trästång fastfogade och såsom sylar opföre bögda hwassa järntinnar. Fiskningen sker i sådana wikar och ställen, derest icke djupare än 1 ½ famn watn, samt kröl- och dy-agtig botn är. Fiskarn ställer sig bak eller fram i sin lilla båt, krattandes med harklan af och an, geswindt i båten kastandes emellan hwarje gång han räffar, i fall en eller flere fastnat på tinnarna af jernet.

Sommartiden bruka fiskare åfwen ut wid hafsbanden at fånga åhl med et slags **mjärdar**, gjorda af wide-qwistar, med 2:ne af hampegarn bifogade armar, **åhlkupor** kallade, med hwilka de understundom fånga wackra *qvantiteter* af *Ordinair* stor och fet åhl.

Åhl-refwor bruka ock några wid å- och bäckmynningar boende fiskare; til agn på krokarne brukas antingen daggmatkar, eller ock små, antingen i bitar sönderdelade, eller hela mörtlöjor, bägge tjenlig lockmat så för åhl som annan krokfisk. Sådana refwor utläggas antingen längs med åbräddar, der säf eller hwaß wäxer, eller wid elfmynningar i kors och twär, hälst der det så kallade åhlgräset wäxer. Fiskarn får intet dröga för länge in på dagen at witja sin ref, ty annars kan så hända, som ofta händt, at han med harmsna ögon får se honom gjort sig entledigad ifrån häktet, hwar til wedermälen synas qwara på refwen af snaran öfwer nosen, och ibland käkan på kroken, der han häftat; ty så snart han fastnar wid kroken, wägar han det ytter-

ytersta at giöra sig fri: han söker då til sin befrielse med stjerten at hwefwa sig ikring gräsrötter, stenar, och hwad han före träffar, så at fiskarn har swårt nog at få honom lös, derest han icke har något för hand, hwar med han kan loßas. På sådana refwor fångas åfwen fjällfisk af flera sorter.

Korteligen wil man än orda om några hos somliga af dessa fiskare gängse fiskesätt, som ibland på wissa tider äro fördelagtiga nog.

De som hafwa så lägliga watn-ägor, pläga om wåren förfärdiga et slags mycket bekant fisk-*Machin*, som de kalla **Katzor**. Sådana oprättas af några medan isen än ligger om wåren, då stark isgång ej förespås, wid stränder af åar, wid bäckmynningar, sund, wikar, samt näs eller uddar, der hwaß eller säf wäxer, och någorlunda blöt botn är. De äro här merendels på enahanda sätt gjorda, som allmänt brukeligt är. De nya **Katzor** måste rätt sättas, tätt bindas, de gamla efter islosningen botas, armarne eller landgårdarne wäl täta och goda hållas, om annars förtjensten med dem skal något stiga. Om wåren wid leketiderna fiskas mäst och bäst med dessa werkar, och fås då allahanda slags fiskesorter, såsom: någon åhl, gäddor, abborar, id, mört, m. m. längre ut i skären; men närmare op emot fasta landet åfwen braxen. Om sommarn och hösten äro dessa werkar icke heller så aldeles fruktlösa, at icke ibland **Kokfiskien**, som desse fiskare säga, kan fås. De som hafwa tilfälle, at låta sådana werkar stå orubbade öfwer wintern, at de om wåren wid is-skjutningen icke aldeles bortföras eller förderfwas, hafwa den fördelen, at de nästan hela wintern hafwa så mycket färsk fisk, som åt minstone deras eget behof tarfwar. Man har ibland, när strängare winter infallit, försport, at fisket med dem den tiden warit indrägtigare, än eljest den *ordinaira* kölden. Til *exempel*: de strandboer, som hafwa tilfälle at bruka Katzor uti något ifrån någon frisk- til salt-siön löpande sund eller å, pläga understundom om wintertiden, då så sträng köld träffar infalla, at alla wid lindrigare winter wanliga watuöpningar blifwa tilfrusna,

och

och någon tjock snö sedan faller, hwarigenom luften hindras at tränga sig under isen, hwaraf en stor fiskedöd plägar förorsakas, gjöra ansenliga fången med sådana öpnade och ifrån snö och is rensade werkar, hwart fisken under luftsökandet flockwis strömmar, och laßtals ophäfwas. Men när så händer, saknas deremot i flera år et medelmåttigt fånge, åtminstone af den utgående fisken.

Rößior är ock et bekant fiskebragd hos några dessa fiskare, som annars ej stort, utan om wåren wid och efter islößningen brukas för lekefisk wid strändren af sund och wikar, å- och bäckmynningar. Måst brukas dessa fiskebragder wid åmynningar, som falla i Bråwiken och Slåtbaken; då id, braxen, wimbor, mört, m. m. wanka. Samma tid, då gäddan efter isbrytningen börjar stiga, hafwa somlige för sed, som äga grunda sund och inwikar, at uprätta gården af flätade granruskor uti hwarjehanda *linier* och *directioner*, såsom: några twärsut ifrån landet, andra längre ut ifrån strändren i kors och twär, alt som fiskarn tycker det bäst skall lyckas; sättandes rößiorna wid ändarna af gården rätt ut, hwaremot då fisken stiger, stryker han längs åt dessa armar eller gården och med behag wandrar in i rößian. Dessa grep ångrar intet fiskarn, då han med nöge ofta lastar sin båt med fisk af flera sorter. Fisken betygar sit fullkomliga nöge för sådana ställen, hwarest han får med gnidande och skubbande emot dessa hwassa granbarr så mycket bättre befordra romningen. Man har sett understundom wid sådana tilfällen braxen truga sig så tätt och tjockt i rößian, at fiskarn nog haft sytsla, innan han, dock med ganska stor försigtig- och warsamhet, warit i stånd at häfwa den i båten.

Såsom fiskeslagen, wid sina leke-festers firande, icke alla utwälja lika ställen, utan några rymligare, och andra aldraträngaste, såsom: bäckar, gölar och diken, om lägligt så är; så hafwa ock somlige af dessa fiskare, som äga dylika lägenheter, warit omtänkte, at förfärdiga sig sådana redskaper, som

wore

wore tjenliga at bruka, icke allenast på sådana ställen, utan åfwen annorstädes, hwar hälst som tienligit synes.

Här til hafwa de i synnerhet et slags bragder, som kallas Mjärdar, gjorda antingen såsom en pyramide, eller ock runda af hampegarn eller wideqwistar, med en eller twänne ingångar: de förre brukas mäst i små bäckar och diken, hwarest gäddor, id, mört, abbor, m. m. pläga wid leketiden opstiga. Ingångarna beklädas merendels med små granrisqwistar, at dermed så mycket mera tubba den kitslande fisken at smyga sig in i Mjärdan. Ingången sättes altid med strömen, eller ditåt, hwar ifrån fisken stiger, samt sedermera öfwerskyles med granqwistar, så at försåtet medelst dagsljuset icke yppas. På sådana ställen ser man, ibland andra, mäst Mörten, i fullt nöge truga sig emellan granqwistarna uti mjärdan, såsom bi i en bistock, och ibland så fult, at fiskarn, när han skal wittja, med möda kan lyfta honom op. Iden försmår ej heller at besöka sådana trånga paß wid sina lekefesters firande; men timar ibland den olyckan, at, utom det rof-foglar ock råfwen tilfoga honom olägenhet, han inneslutes antingen med not eller garn, eller at watnet i sådana rennilar träffar at utfalla, då han utan särdeles möda plägar falla fiskarn i händer. Då grodor wid leketiden krypa i Mjärdan, och lägga der sin rom, samt de få, som fås af fiskeslägten äro skarpa och slappa, då wil det wara et säkert tekn, at fisket på sådana ställen ej stort mera wil båta.

Dylika Mjärdar bruka åfwen fiskare om wåren, då abbor, mört, med flerahanda små fisk leka, at några i saltsiön, men flera i frisksiöar, utmed hwaß och gräsbunkar på följande sätt upgildra: Flere störar af granruskor, så långt emellan hwardera, som mjärdan makligen med största ändan rymes uti en rundel eller cirkels-figur, nedjagas i botn, hwarest först nedsänkas granqwistar, sedan et hwarf Mjärdar der på, och således fortfares med mjärdar, och granris emellan, ända til watubrynet; dock plägar en sådan werke ej uprättas på djupare watn, än der

twå

twå, högst 3. hwarf nåka watubrynet. Denna fiskewerken kallas *wasa*.

På detta sättet fångas så ansenligen fisk, som någonsin på de förra: och wore önskan wärdt, at wåre fiskare, som hade tilfälle, brukade det almännare: stora fångster med ringa omkostnad och förlag skulle förmodeligen des idkare tilflyta.

Gäddan underlåter inte at gjöra hos dessa wid sådana wasar lekande fiskar sin upwaktning; dock icke i den mening, at tillika med dem roa sig, utan at förraska och upswälja dem. Tilfälle at gripa til rof har hon icke heller lågligare kunnat utwälja, så wida hon behöfwer icke så mycket bemöda sig med des fasttagande, utan springa de henne ofta oförseendes i sin lek-yra i swalget. Hon är icke heller nögd med den oförrätt, hon tilfogar sjelfwa fisken, medelst des utödande och bortjagande; utan til öfwerflöd, dock merendels med sitt eget lifs förlust, tränger sig i mjärdarna, at der opsluka den för hennes *appetit delicata* utlekta fiskerommen. Sedan leketiden är förbi, nytjas desse wasar icke widare, utan då pläga fiskare betjena sig af dessa med rom nedersölade mjärdar på det sättet, at de här och der ikring sjön på 2. *a* 3 famnars djupt watn nedsänka mjärdar, fästandes et rep wid honom så långt, at det räcker op til watubrynet, hwarigenom fiskarn snabbt med den i repändan fasthäftade träbiten igenfinner och opdrager mjärdan, då han skal witjas. På det sättet fångas icke allenast abbor, utan äfwen gäddor, i synnerhet då mjärdan lägges in i hwassar på 2. *a* 3. alnars djupt watn, med några der i så kallade lefwande betar af abbor eller mört, som artigt locka det rofgiruga djuret i gildret.

Det är bekant, at gäddan nästan är den glupskaste fisken af alla fiske-slägten i Östersjön, hwarföre ock fiskare optänkt, utom hwad nämndt är, sådana för hennes glupska natur tjenliga *machiner*, hwarmed hon helt snabbt snärjes och fångas. Man omrörde nu nyligen, huru artigt hon igenom agn och betar lockas i häkte; man will derföre något widare omröra dessa

fiskares wanliga grep at upsnappa denna fisken med åtskilliga krokar, med, och utan agn. Sednare på wåren, hela sommarn, och ända intil sednare hösten, i synnerhet då någorlunda lugnt, mulet och regnagtigt wäder är, brukas här, ibland lyckeligen nog, et slags bekanta af mässing eller tenn förfärdigade breda krokar, til utseendet nästan, som en liten mört, **drag** kallade, hwilka när de skola brukas, i synnerhet Mässings-drag, måste de wäl fäjas och skuras, snöret eller dragrefwen, som är slagen något smalare än en gåspenna, af godt hampegarn, är 20. famnar ungefär långt. Då fiskarn skal sysselsätta sig at fiska med sitt drag, eller som de kallat, *fara* eller **ro med drag**, passar han den wäderleken som sades, hållandes alla wäderstrek nästan lika goda, utom nordan och östan, som de berätta, skola mindre gynna hans arbete. Uti sund och wikar, der hwass, säf, eller gräs wäxer wid strändren, eller andra tjenliga ställen, förrättes detta dragroendet så när strändren, som grundt watn och sjögräs ej förhindrar dragets fria gång; lämpandes altid fiskarn derefter båtens fart och refwens utgifwande som gäddan märckes, som fiskare säga, **wara i taget til**; så som fortare och med längre ref, om hon är mindre; men sagtare och med kortare, om hon är braf i taget. Märker fiskarn, at flere naggat på draget, än han fångat, låter han icke förtycka sig, at ro om på et och samma ställe flere resor, til des han märker ej flera göra försök. Wid det gäddan rusar i draget, är fiskarn straxt färdig at rycka tilbakas: fastnar hon, så hanckar han gjärna strängt och ständigt, til des hon är i hans wåld. Fiskare bruka äfwen at ställa sig på klippor och små holmar, och med drag slanta ikring de samma. Abborar utmärka sig äfwen äga samma natur som gäddan, derigenom at de äfwen understundom nappa uppå sådana gilder. Et annat allmänt bekant grep, at fånga gäddor med krok, bruka ock desse fiskare wid lägliga tilfällen, som kallas **Slanta**. En eller 2:ne stålkrokar, uti bly infattade, med et quarters ungefär

får långt hwalfiskben, wekt och smalt, med dylik ref, som dragsnöret, utgjöra hela fiskebragdet, slant-krok kalladt. Någon kåra wäder, och icke alt för mulen och klar wäderlek, är braf at slanta; men aldrabäst är, då det regnat 1 a 2 dagar sagta, då hon griper snålt, fast än hon ock intet wore i taget. När fiskarn är i begrep at bruka sin slantkrok, träder han en liten fisk, mört eller abbor, i brist af laxöringar, (som berättas skola wara bäst,) på slanten, fästandes så snöret wid smalaste ändan af en lång stång, slantstång, wid paß 3 famnar i längden, medelst en ögla på en liten uti stången fästad järnten, och ror så et hjon båten baklänges helt makeligen, och den andra, som sitter bak uti, kastar sin slant uti och jämte hwaßen eller såfwen. Fiskandet sker hälst uti sund och wikar, der hwaß och säfagtiga stränder äro. Gäddan plägar ibland wara så snål, at, om hon intet blifwer slanten förr warse, än han optages, gjör hon wäl et luftspräng öfwer watubrynet efter honom; men går heller icke den resan mera dit åt. När gäddan griper i det förmenta rofwet, rycker strax fiskarn stången til bakars, så at refwen entledigas ifrån ten, och henne lemnas så länge frihet at wandra, som hon får wäl swälga slanten, då hon sedan wäldsamt måste dansa efter fiskarns pipa. Detta är et fiskesätt, som, när det i behagelig tid brukas, tilskyndar des idkare både nöge och fördel.

De egenteligen så kallade gäddkrokar brukas här äfwen i skären af 2:ne slag, stånd- och flöt-krokar kallade; de förra af mässingstråd, och de sednare af horn eller hårdt och segt träd gjorda. Agn brukas af mört eller annan små fisk, de lefwande locka bäst och fiska lyckeligast. Dessa krokar planteras utikring hwaß- och säf-bunckar, samt andra i sund och wikar belägna grunder, med 3 famnars ungefär snöre, fasthäftade wid nedjagade störar i botn. När fiskarn kommer at witja sina krokar, ser han strax på tämeligen långt håll, om gäddan eller abborn hälsat på, derigenom at refwen på ståndkroken, som hwefwas om en liten träklafwa, är utlupen, och på flötkroken, om träden, som medelst en liten träpinna fästad i ryggen på agnet, som håller det rätt, och i sin naturliga situation i watnet, är lösrefwen. Abborn försmår icke heller, at understundom hålla til godo sådana opdukade rätter; men händer ibland, at han icke allenast sjelf är olyckelig, utan lockar ock gäddan i samma äfwentyr, dermedelst at hon opsluker abborn, och fångar således fiskarn 2:ne rof tillika på en krok. Händer, at sådana agn och beten komma i ögnasigte på änder och fiskemåsar, så fastna de ock för sådana snaror, då fiskarn finner sig äfwen så nögd med den förra, som en passabel gädda.

Gäddans maner i gemen är, då hon är i taget, at med fors rusa i betet, i synnerhet om det är färskt och lefwande; dock händer wäl ofta, at hon intet altid finnes wid lika *humeur*, utan lika som grannsmakad och *delicat*, då hon endast biter och naggar på betet, tuggar och sarglar det, men för resten, tör hända hon märcker försätet, lemnar det, utan at widare förnöga fiskarns upsåt. Desse fiskare hafwa wäl eljest et och annat märke, hwar utaf de wilja sluta, när gäddan är i taget, eller ej. Det tyckes icke heller wara så olikt, ty de träffa ibland efter dessa märken at tämmeligen passa dessa sina krokfisken på wissa tider hwart år: men man tror dock, at rätta grunden lärer ej än träffats, så wida uträkningen understundom klinckar: och bör den igenom nogare *observationers* utrönande gjöras påliteligare. Til *exempel*: märke til gäddans nappande, eller at hon är i taget, taga de utaf månan eller Wårfrudag, såsom: **om gäddan kommer in om wåren at leka i nyet, skal hon blifwa i taget uti nedanet, och twärt om: eller om Wårfrudag faller in i ny, fullmånad eller nedanet, på samma sätt och tid skal äfwen gäddan wara i taget.** Orsaken til hennes tidetals fastande, säga fiskare sig finna utaf hennes då upswälda tandekött:

Om detta, eller något annat, är rätta orsaken, det lemnar

nar man til widare undersökande; emedlertid är det säkert, at hon intet alla tider finnes lika glupsk, gifwandes samma sin oförmögenhet, at utöfwa, wid slika tilfällen, sin rofagtiga natur, tilkänna, igenom et, som fades, naggande uppå det hemne förekommande agnet; men icke widare. När någon passabel gädda träffar fastna på något af fiskarns korkredskap, giör hon långt större motstånd, än någon utaf de aldrastörsta, och har fiskarn ofta långt större swårighet at bärga den förra, än den sednare, så framt konsten och försigtigheten icke hjelper honom mera, än styrckan, så händer, at han ofta med harmsna ögon icke allenast får åskåda det förwäntade rofwets behändiga entledigande och afresa, utan ock på köpet mista sin krok. Man har ibland här fåt gäddor, som i wigt hållit emellan 1. til 3. a 5. lispund.
Örnen plägar icke heller hafwa försyn, at gifwa sig i kamp med sådana massiva djur, då han träffar dem wara opstigna på grundt watn, hwarest åfwen fiskare pläga ophugga dem med liuster, då det ibland kan lyckas honom; men så har man ock sedt honom gripa detta djuret an med egit lifs förlust: Ty då han råkar fästa sina klor i så stor fisk, at han intet är i stånd geswint lyfta honom op ifrån siön, ej heller giöra sig ledig ifrån honom, så har han fåt lof, utan skjutspengar resa med til siös, kunnandes wäl wingarne i förstone något skydda honom ifrån en hastig underdykning; men sedan de blifwit wäl igenomblötte, sänckes han så småningom under watnet, och gjör följe med gäddan til djupet.

Til en skutelig plägning på annärckningen af dessa fiskares fiske-*maner*, wil man än med några ord omröra deras **Metesätt**, hwarwid först kommer at anmärkas deras **torskande**. Torskande sker här nästan allmänt af de uti den egenteligen så kallade skäregården boende fiskare; ehuru wäl de klaga, den icke nu på långt när är swarande emot förra tiders ömnoghet och wälsignelse.

Fordom tima idkades detta fisket op uti skären i större wikar

kar och smärre fjärdar; men nu endast uti och wid hafsbandet och stora der til nära belägna fjärdar, uppå sådana grunder, som bestå af stora och branta, ibland under några och 20. famnars djupt watn liggande holstenar, hwilka åfwen såsom strömmings-grunder opletas efter wissa landt-känningar, och kallas torsk-ställen. Redskapet, hwarmed de pläga upsnappa honom, är en förtent stadig stålkrok, ungefär et halft *qvarter* til längden, med sänke af bly eller järn och ledkinder, hwaruti refwen, som är lika tjock och stark samt lång, som en gäddref, är fästad. Detta fisket plägar taga sin början i Maji månad, eller som några fiskare nogare determinera den 8. i samma månad, och med någorlunda fördel continuera til halfwa Augusti. Uti Junii och Julii Månader om mornarna, i synnerhet med wästan och nordwäst-wäder, samt längre fram om aftnarna, tyckes detta fisket bäst wilja lyckas. Då fiskarn opfunnit sit torskställe, får han intet, för torskens skygga natur, fälla ankar i grund, at dermed på et wist ställe hålla sig fast, utan måste han der til betjena sig af årorna. Til agn på kroken brukas färska strömmings bitar; refwen släppes så långt, at agnet näkar botn, och så optages åter en famn, hållandes fiskarn sig så jämt på det stället han finner torsken hafwa sitt tilhåll, at han, om det eljest skal lyckas, ej får dräga en alns längd. Torsken, när han är hugad at nappa, hugger han tidt och alfwarsamt uti; och berätta några fiskare, tör hända mindre tilförlåteligit, honom kasta sig på sidan och ibland på ryggen, då han är i begrep at gripa til betet. Understundom bruka ock desse fiskare at utkasta torskrefwor med sådant agn på krokarna, som nämdes, ikring dylika ställen.

Meta är ock et kitet näpet och behändigt fiskesätt, hwilket dock de så kallade skäre-fiskare sällan bruka, och det då ej annars, än som et tidsfördrif; likwäl pläga de fattigare, som ej stort mägta sig andra fördelagtiga fiske-redskaper; här med wid tilfälle umgå, ock i synnerhet de, som bo wid och på fasta landet

det

det. Det til detta fisket erforderliga tilbehör är snart och för ringa wärde skaffadt. En metkrok, en ref af tagel eller något annat, samt et tråspö är altsamans. Arbetet är derefter nog drägeligit lämpadt: fiskarn bemödar sig icke widare, utan allenast sitjandes på et ställe, ibland på kort tid nog, updrager några pund fisk i sin lilla båt. De flesta fiskslagen taga här i saltsjön uppå agn, hwilka brukas antingen af sik-eller mört-löjor, m. m. dem fiskare med små fyrkantiga blekta lingarns-håfwar pläga uphåfwa, i synnerhet för abbor, den de wid och efter Midsommars-tiden, hälst mornar och aftnar, när någon wäderkära är uppå, pläga upmeta wid hwaßar, stengrunder och strömagtiga ställen, och det ibland så lyckeligit, då nästan med alla andra fiske-redskaper förgiäfwes försök gjöres, at man med förundran åskådat, huru en quantitet af feta och wäl huldade abborar på et så ringa och lätt sätt blifwit opsnappande. När man råkar abborn wid rätta lusten at nappa, så får fiskarn knapt släppa agnet i watubrynet, förr än han är färdig at gripa, och tör jag säga, fiskarn ibland förr ledsnar at meta, än abborn at nappa. Braxen, id, mört, taga ej på annat, än matkar; men åhl, abbor och gäddor, wäl både på fisk och matk. Om wåren, då braxen, iden och mörten leka, ser man längs åt Söderköpings åå många fiskare sysslosättas med dessa fiske sorters-opmetande. Wid Olofs-Mäßo-tiden, i synnerhet i solgång, har man sett på detta sättet i wiken Slåtbaken, hwarest den så kallade badiden under et sagta och makeligit wäder stigit til de i samma wik belägne små holmar, med daggmatkar några tiog ibland blifwa oplyftade. Ehuru ringa detta fiskesättet af mångom anses, så lönar det dock understundom sina idkare rikeligen. Ty erfarenheten witnar, at när alla der til hörande omständigheter, af dem, som konsten braf mägtige äro, blifwa i agt-tagna, så wåga de säga, at detta, så mycket, om icke mera, skulle årligen ränta, än någon liten fjällfisk-not, och dertil med hafwa färsk fisk på bordet, då med not eller andra fiskredskaper fåfängt förf

sök giöres. Det kommer an på försök, om icke det Konstgrepet, så wäl här wid som eljest, skulle döga, som Manufactur Commissarien Herr Eric Salander Uti sin Gårdsfogde-Instruction, sid. 160 gifwer wid handen; hwilket han dock förordar med måtta skal brukas, nemligen: Man skal taga en god del Johannis matkar, som skina om nättren, och distilera dem öfwer en lindrig eld; fuktigheten, som deraf kommer, skal man låta flyta uti en crystall-eller glas flaska, der til skal blandas 8. lod qwicksilfwer; flaskan skal wäl tiltäppas, och sedan bindas på en metspö-ref och nedsänkas i sjön; så skal fisken af des underliga sken flocketals samla sig dertil.

Således har man nu hunnit til slut med opräknandet af desse Östgötha strand-och skäreboars brukeliga fiskegrep i Östersjön. Här kunde wäl än et och annat sätt i någon by särskilt brukas; men emedan de intet så almänt blifwit wedertagne, så lära de intet heller här, såsom det Allmänna til någon fördelagtig efterrättelse, förtjena något rum.

Man förfogar sig således til §., som handlar om dessa skäreboas fångsters tilwärkningar, förädlingar och förytrande, med några flera dertil hörande omständigheter.

§. 8.

DÅ man nu på det kortaste ämnar omorda dessa Östgötha fiskares fiskefångs tilwärckningar och förwandlingar, gjör man början uppå strömmings-tilwärkningen, såsom en wahra, den hos dem utgjör den största indrägten af all slags fisk.

Så snart strömmingen är fångader, äro wäl alle måne om, at med det snaraste, som ske kan, rensa och gela den samma. Strömmings-tilwärkningen och insaltningen sker här nästan på lika sätt, som all annorstäds uti wåra Swenska skär, utom sur eller lös-saltad strömming, som i Norrland är brukelig, den

de

de icke förstå sig uppå. Somlige hafwa försed, och är här nästan allmänt, at skölja strömmingen, sedan den är gelader, hälst i färskt watn. Han tappar wäl något af sin saft och fetma, men winner dock det, at han derigenom blir stel och styf, hwilket sedan ignom saltningen underhålles, och gör honom til smaken intet så oäfwen.

Til en tunna strömming, som til längre förwar inpackas och insaltas, brukas här mäst i gemen 5. lißpund hwitt eller spanskt salt om sommaru, af dem, som åstunda en förswarlig wahra, samt $5\frac{1}{2}$ a 6. lißp. af Cagliar-salt, eller det gråa; men något mindre af begge slagen om winteren. Först lägges strömmingen, efter gelandet, uti blodlaka en natt, eller högst ett dygn, så strös uppå honom sönderstött salt, 15. marker på tunnan uti förstsaltnings-kärlen, Stråpa kalladt, som åter, efter en tids förlop, hwarftals inlägges med mellanströdt salt til ungefähr 4 lißp. eller litet mindre på hwarje tunna. Några bruka at strart igenslå tunnan eller fjerdingen, som här mäst brukas af tallträd gjorda, och tätt dickta ikring laggarna med dref eller flarn: andre åter påsätta förut en tyngd, hwarmedelst fisken så länge ihoptryckes, til des lakan stiger öfwer honom, och så först tilslå botn på sätt, som sades. Några bruka ock, at oskölð och allenast ignom fingren draga det mästa rosket ifrån honom, och så ansa och insalta på wis, som berättades; men då åtgår 6. lißpund salt owägerligen på hwarje tunna så kallad warsaltad strömming. Detta är dessa fiskares allmännaste tilwärknings-sätt med warsaltad strömming. Man går nu, at winna tiden och beflita sig om en behagelig korthet, några få förbi, icke stort skilda ifrån dessa nämnda tilrednings-sätten.

Böckling kallas hos dessa fiskare et slags nimmer-mat, tilredd af färsk, och hälst olekt strömming, som upträdes efter en liten sköljning, uppå träspet igenom hufwuden, och uphänges under skjul eller takfotar, at wädras så länge han blifwer skinnlupen; då den sedan hänger i badstugan, at rökas med ek-

eller en-wed, til des han blifwer brunagtig. Andre bruka at lägga den i bakugnen, och wid lagom heta bryna honom.

Somlige wältra den i fint mjöl, och med smör uti en panna gåsa den på en sagta eld, kallas stekt strömming. Strömming, på detta sättet anrättad, bruka de til en del sjelfwe, såsom wägkost på sina resor, en del sälja de i Städerna, och åt Landtmännerna wid marknader, som sådan nimmermat med begärlighet opköpa.

Följande korta anmärkningar wil man anföra wid dessa fiskares strömmings tilwerkning: Af gammalt allmänt bruk och plägesed lemnas här öfwer alt hufwuden qwar på strömmingen, twifwelsutan i den mening, at derigenom antingen winna $\frac{1}{3}$ del på tunnan, eller ock, at hufwuden skola suga til sig härsknaden utur den öfriga delen af strömmingen: men erfarenheten witnar, at uträkningen ofta klickar; ty hjernan och hufwudet blir gärna först härskt, i synnerhet, då för sparsamt salt anwändes, som sedan smittar den öfriga delen af strömmingen. Inpacknings-kärilen göras här af fiskarena sjelfwa, så godt de kunna; men sällan laktäta; hwaraf händer, at, då lakan är afrunnen, härsknar och skämmes fisken, änskönt han hwarftals är inpackad, i synnerhet der han ställes i glesa bodar, hwarest sommar-wärman får werka uppå honom. Gamla insaltnings-käril, i hwilka tilförene legat förskämd strömming, smitta på nytt, fast de woro aldrig så täta. Til en obetänksam besparing, köpes ibland grått och swagt salt, som kostar dem mindre, och har icke den goda werckan, som hwitt, men tappa desto mer i priset på tunnan. At strömmings-slagen, de fetare ifrån de magrare ej altid af alla urskiljas, är äfwen en hufwud-orsak til förskämd strömming; ty fet strömming fordrar mera, och magrare mindre salt, hwilket intet så jämt kan passas, då den blandwis inlägges. Försigtigt är ej heller det hushålladt, at, då en någorlunda ömnoghet af strömming fås med not, får den, när ej så beqwämligt tilfälle är, ofta ligga på bara strand

uti wädret och solskenet, hwarigenom han blir lös, och tager ansenlig skada, utan at de äro lika måne och sorgfällige om, at sköta och ansa, som at fånga honom.

Då strömmingen kommer at ligga för länge i sin blodlaka, utsuges saften, blir lös och multen, eller, som fiskare säga, sur eller bruskien wid benen; hwilket sedan ej med någon insaltning kan botas.

Man håller oförgripeligen före, at det är intet en mindre granlaga omständighet, rätt och wäl tilwerka fisken, än at fånga honom. För den förra konsten fick Flemmingen Wilhelm Bauckel ifrån Pierulem et odödeligt namn; dymedelst at den store Kejsarn och Monarchen CARL den V:te höll et åminnelse-tal wid des grafställe, 159 år efter, sedan han war afleden. (a)

Begärligast och smakligast tycks den strömmingen wara, som oskölgd, men eljest wäl renad, först sträpes med godt och smått spanskt salt, uti wanliga försaltnings-kärilen, i den qvantitet på tunnan, som nämndt är, som, sedan det är oplöst och wäl utsugat bloden, skölgd i sin förlaka, inlägges hwarftals med sönderstött salt af samma slag, emellan hwarje hwarf, uti tunnor eller fierdingar, hwilka förut legat i watn, och wäl den kådoch trägtiga smaken utsugat, at icke den inpackade fisken der af bekommer någon obehagelig smak; samt wäl laktäta, låtandes så kärilet stå öpet med en tyngd uppå, til des den gifwer sig i hop, och lakan står öfwer honom; och sedan förfar med honom, som förr ordadt är; ju klarare laka, ju bättre tekn til fiskens godhet; så länge fisken är färsk, låter han icke straxt så hårdt och wäl packa sig, som då han legat någon tid tilsamman med någon tyngd uppå sig.

När så händer, at man på en gång kan få någon qvantitet af strömming, så sades, at den ibland, i brist af beqväm-

(a) Se Upmuntrans talet til fiskeri-frözlen i Swerige sid. 13., samt arc. Oeconom. & Comm. sid. 278.

ligt tilfälle, och nödig hielp, kommer at förskämmas, innan han hinner på wederhörigt sätt at skötas. Det skulle då intet wara utur wägen för dessa skäremän, at betjena sig af samma grep, som Norrlänningarne, wid slika tilfällen, nemligen: De taga den nys fångna strömmingen, och lägga honom antingen uti nygjord, eller gammal af annan salt strömming slagen laka, med watn opspädd, hwarüti han et dygn ungefähr kan ligga oskadd, men ej öfwer, då en person hinner fortare, och wäl dubbelt mera rensa om dygnet, än annars; eller om den straxt skulle insaltas ogelader, då stark heta är, myckenhet fås, hielpen liten, arbetet natt och dag mycket; men man får då icke wara för stark hushållare öfwer saltet, 6 Lisp. på tunnan fordras i synnerhet om wåren. En tunna orensad strömming utgjör mästedels ½ tunna rensad.

Skulle wåre strömmings-fiskare anwända större flit och opmärksamhet wid deras strömmings-tilwerkning, så twiflar man intet, at icke större förtjenst af deras årliga hafs-fångst skulle winnas: Men klagan wärdt, at gamla onyttiga principier och en förwänd plägesed at slumra, och intet tänka på förbättring, förorsakar nu, at priset är och blifwer ringa uppå wahran, och intet swarande emot omkostnad och arbete. Skulle man taga andra Nationers sorgfällighet, i synnerhet Holländarenas, til efterdöme, som til det mästa igenom sin fisks goda tilwerkning nästan wunnit crediten fram för alla andra, at så ansa och laga wår strömming, som de sin sill, så skulle den blifwa en rätt så dyrbar skatt och handels-grundwal, som något annat af wåra Lands-*effecter*, ehuru ringa det ock nu i männens ögon må synas. Ty såsom den uti sig sjelf är en finare och mjällare fisk, än sillen, och ömnogt finnes uti wåra skäregårdar; så skulle den ock, igenom en god tilwerkning, blifwa begärligare och *delicatare*, både för oß sjelfwa, som ock för främmande wid Östersjöska platzerne, och äfwen de södra länderne, med det, som kunde öfwerskjuta wår egen förtäring, och omsider,

när wåre fiskare häruti blifwit wål öfwade och wane, skulle det blifwa et medel at locka pengar in i Riket.

Hwad nu återstår af dessa Östgötha fiskares öfriga gångbara fiskeslägtens tilredning, wil man wara så mycket kortare uti omrörandet af, som at det derstädes ej annorledes sig förhåller, än som på andra ställen brukeligt är, och förmodeligen således allmänt bekant.

Den delen af den lilla *qvantiteten* här fångas af torsk, och til längre förwar ämnas, pläga desse fiskare helt och hållen opfläcka, först uti försaltnings-käril sträpa, sedan uti fjerdingar warsalta. Et lispund godt salt erfordras til hwarje fjerding: 3½ Lispund färsk, utgjör en fjerding saltad.

Ålen, som, efter en liten rimsaltning, uphänges på träspett wid wäggar at soltorkas, fläckes åfwen hel och hållen; men på den så kallade saltgröna allenast sjelfwa buken. Somlige flå huden af den de helt färsk wilja nyttja; hwilken beredd brukas til slagremmar och dylikt behof. **Ålkakor** kalla desse fiskare et slags bröd, bakade af en af hwetemjöl och mjölk ihopknodad deg, hwaruti lägges färsk sönderstyckad ål, och bakas uti ugnen såsom annat bröd.

Flundror soltorkas, utom de, som nyttjas färska, eller rökas uti badstugor såsom **Böckling**.

Gäddor hafwa somlige af desse fiskare för sed at ofjällade fläcka, ryggbenen med hufwuden afskära, och sedan, efter en lagom sträpning, med stickor utspetade soltorka. Några åter lemna, såsom på saltgröna, både hufwuden och ryggbenen qwar.

Sijk, warsaltad, fjälles och inpackas något uti fjerdingar, samt eljest uti öpna käril såsom saltgrön förwaras, annars torkad och stekt uti knippor förytttras.

Lakar och **Simpor** nyttjas mäst medan de äro färska, huden afflås mäst, samt hufwudet af den sednare afskäres.

Braxen och **id** nyttjas mästedels färsk, litet saltgrön, men eljest opfläckt och soltorkad i knippor förwaras.

De öfriga här smärre gångbara fiällfiskslagen, såsom: abbor, mört, sarf, m. m. förwaras antingen i sumpar lefwande; eller optorkade, eller saltgröna til afyttring eller eget behof.

Leder oß nu således ordningen, at åfwen helt kort omröra dessa fiskares hafsdrägters förytttrande och förwandling. De skärekarlar, hwilkas hemwister äro närmare landet och Städerna belägna, äro wane, at ibland afyttra och försälja, straxt de fångat strömmingen, på omnämde parker, antingen helt färsk och ogelad, eller ock insaltad waltals, til 12. 16. 18. *a* 24. öre Kopp:mt walen; eller ock löst och olagd med fjerding, **rystfjerding**, til 3. *a* 5. Dal. Kopp:mt fierdingen.

Storleken af strömmingen utgjör antalet af walarna på tunnan, til *exempel*: **Grundströmming**, som de kalla, hwilken fångas i fjerdar och wikar, och är stor och fet, åtgår allenast 48. walar på tunnan; men **djup**, som fås ut til hafs och andra djupa fjärdar, 64. *dito*: men **notströmming**, som är den minsta, 80 *dito* på tunnan. Sex ristfjerdingar utgjöra en tunna warsaltad strömming.

Eljest förytttra de alla i gemen alla sina af sjön undfångna håfwor, antingen emot *contanta* penningar, eller andra för deras hushåll tarfliga och oumgängeliga wahror, både, wid tilfälle, til de närmare skären boende landtmännen, som ock til det mästa uti de deromkring liggande marknads-platzer, af hwilka i synnerhet de markader, som den 21. *September* eller *Matths* Mäßodagen hålles uti Norrköping, den 18. Maji eller Friks-Mässan, samt den 24. Augusti eller Bartholomæi dagen firas i Söderköping, af dem biwistas, hwarest man wid slika tilfällen får se skärefolck med deras med strömming, samt andra fiskewaror, jämte något litet *fetalie* gods, til några hundrade understundom, fast dock icke alla ifrån den så kallade werldsliga Östgötha skären, lastade skötbåtar, längs åt åstrandren planterade, samt åfwen landt-allmoge, både op ifrån Småland, och andra op uti landet belägna orter, med sina spannemåls-laß, bestående af flera

sorter, jämte några andra lands-*producter*, i den afsigt förnämligast, at drifwa handel med dessa skäreboar. De flesta hafwa, wid sådana tilfällen, sina wissa handelsmän å ömse sidor, hwilka ständigt pläga handel med hwar andra, antingen igenom byte, wahra emot wahra, eller ock *contant* å endera sidan, lempandes priset å ömse sidor, alt som wälsignelsen om året för hwarje warit til, eller ock hafwa några ingått et sådant *accord*, at wahrorne å bägge sidor skola stå wid et wist utsatt pris i ond och god tid, så länge de lefwa och handla tilsammans.

En tunna god warsaltad strömming gäller här högst 40. och sällan mindre än 26. Dal. K:mt.

Torsken säljes antingen färsk, eller saltgrön efter wigt. En fjerding gäller här emellan 20. och 12. Dal. K:mt.

Ålen säljes efter wigt, salt, 6. *a* 7. Dal. K:mt Lispundet. Torr, 10 Dal. *dito*. Flundror säljas här så wäl torra som rökta knippewis, 5. marker i hwarje bunt, merendels til 1. Dal. och 16. öre K:mt bunten, eller 6. Dal. Lispundet.

Gäddor färska säljas til 2. Dal. 16. öre K:mt. Torra, 8. *a* 9. Dal. dito. Saltade til 15. *a* 18. D:r. fjerdingen.

Lakar köpas färska för 3. *a* 4. Dal. Lispundet.

Simpor, säljas tjogtals, 6. *a* 8. öre K:mt tjoget.

Sijk, köpes torr för 7. *a* 8. Dal. Lispundet, stekt för 6. *a* 7. Dal. K:mt. salt 10. *a* 12. Dal. fjerdingen.

Id säljes färsk för 2. Dal. Lisp. soltorr 6. *a* 7. D:r. K:mt.

Måst torr och salt fisk säljes wid omrörda handels-platzer; men til det mästa af den färska och lefwande, Gäddor, abbor, mört, m. m. afyttras i synnerhet wår- och höst- samt nästan hela sommartiden, til de wid deras hemwister liggande fiskeköpare ifrån *Stockholm*, som den lefwande dit uti sina fiske-fartyg til widare afyttran öfwerföra.

Hwad för en outödelig skattkammar och rikt förråds-hus hafwet är, samt huru många själar deruttur hämta sin föda, det kunna ibland andra de uppå denna lilla kanten af Östersjön wi-

wistande skäreboar nogsamt intyga, hwilka icke allenast sjelfwe til eget behof årligen få fägna sig af hafwets ömnoga wälsignelse, utan ock meddela af sin undfångna del många andra deromkringliggande Städers och landsbygders inwånare.

Det hade förtjent, at på detta stället, såsom til et bewis af denna utsagans ständighet, anföra några Städers och handels-platzers *Tull-specialer* för flera år tilbaka, uppå de fiske-wahror, som til det mästa ifrån dessa skär der til afyttran förtullade blifwit; men i brist af önskadt tilfälle och tilräckeligare tid, nödgas man nu sakna det mästa, och allenast låta sig nöja med 2:ne efterföljande Stapel-Städers, på 3:ne år *extraherade Tull-specialer* på inkommande fiske-wahror, nemligen: til *Norr*- och *Söderköping* har År 1750 tilsammans inkommit 1687 Tunnor färsk och tilwerkad strömming; 2332 Lisp. färsk, salt, och torr fisk af flere *sorter*. År 1751 har blifwit förtullat 2614 Tunnor färsk och tilwerkad strömming. Färsk, salt, och torr annan fisk 2053 Lispund. År 1752 ankommit til omnämde orter 1622 Tunnor färsk, och salt strömming, samt 3590 Lisp. annan slags fisk. (*b*)

Man förmodar, häraf någorlunda skal kunna slutas, hwad wälsignelse årligen på denna lilla *tracten* utur hafsdjupet opskeppas; när man lägger det til, hwad som til dessa fiskares eget behof åtgår, samt hwad på andra handelsplatzer, hemma hos dem sjelfwa, och omkring landet afyttras, så wågar man nästan säga det utgjöra *alterum tantum*, och wäl öfwer uti fjällfisk-wahror.

§. 9.

De i denna Östgötha skären planterade innewånare, i synnerhet de, som slagit sina bopålar uppå öjar och större holmar närmare fasta landet, idka, som förr nämndt är,

(b) Omstäende korta förteckning, har en min för detta wid Tullarena Societeten engagerad Herre och Landsman Pehr Sundvall benägit mig behagat meddela.

år, något åkerbruk, ång- och boskaps-skötsel; men som naturen desutom lemnat dem tilfälle at bruka sjön, hwartil de åfwen finna sig så mycket mera befogade, som at det förra näringssättet icke enskildt wil förslå at underhålla de flestas hushålds-tarfwer, så framt icke fiskerierna tilspädas, at underhjelpa bristen. Wid hafsbanden finnas åter ofta flere tilsammans boende fiskare på et och samma skär, som äga allenast små åkerlappar, några kreatur af få och får, och några på klippor alsintet; men märkeligt är, at man likwäl träffar de sidstnämndas tilstånd nästan lika godt och förnögsamt, som någondera de förras, oagtadt, at deras watu-ägor til öfwerflöd äro af den beskaffenhet, at de icke kunna betjena sig af lika många tjenliga och fördelagtiga fiske-redskaper, som de förra. Desse klipp- och skärebyggare, som ock äro här folkrikare än lika stor del af fasta landet, finna således föga genare utwäg för näring och föda, än igenom fiskande; et näringssätt, som icke tilstädjer sina idkare at lefwa *commode* och herragtigt: ty redskaperne äro kostsamma at hålla, når dertil med fiskarns *stat*, salt, med flera omkostningar, blifwa afdragna, och wahran deremot litet gäller; så få de icke wara late, och derjämte fiska lyckeligt nog, om de i besparing kunna winna en tredjedel af altsammans. Til at derföre hålla jämnwigten, och at befinna sig uti någorlunda förswarligt tilstånd och daglig utkomst, så måste de igenom et träget och med försigtighet underhjelpt arbete fika så godt som natt och dag. Händerna få ej ligga i kors, om magen skal blifwa förnögd, kroppen skyld och anständigt beprydd; de få ej undandraga sig, at wandra på böljornas kupiga ryggar, om de wilja smaka af den läckra hafs-spisen. Wintern skulle tyckas hugna dem med någon stillare och roligare lefnad; men man finner dem då ej heller arbets-lösa och fåfänga. När hösten är så långt framleden, at wintern och kölden förbjuder dem nyttja sina bragder i öpet watn, så förwaras de under tak, och det, som om wintern brukas, lagas åter tilreds. Stöt- och fiskare-båtarne

opdragas på landet, och hwälfda förwaras öfwer wintern. Under påstående winter äro så wäl de mindre, som större, af begge könen, sysslosatte, somlige med winternots dragande, andre med ny not- och näts bindande, några med de gamla redskapernas botande och lagande, m. m.

Lin och Hampa, som til deras notar och nät fordras, köpa en del, en del äga det af egen wärt. Uti sunnanwäder börja de hälst at arbeta på sina nya bragder. Emot wåren börja de åter tillaga sina wår- och sommar-fiskebragder, hugga ljusterwed, m. m. Emot isskjutningen börja de dickta, bota och tjära sina båtar och fiske-ökor. En del bygga sina sjelfwe, en del köpa dem af andra, som äro måstare i denna byggnings-konsten. Ekplanckorne eller bohlweden, som de kalla, och öfwer alt här brukas, köpes, hwar hälst de kunna finnan.

Et märkwärdigt den Högstas prof af sin omwårds- och beskyddande Nåd emot dessa watumän rönes, ibland alt annat, deraf, at de, som likwäl hafwa så godt som sin endaste födekrok utaf sjön, och der så godt som ständigt och stundeligen wistas, ofta under de största lifs-äfwentyr, ändock årligen frisk- och oskadde sluta sina sjö-resor och farliga närings-fång; ej heller har här befunnits stort flere, som igenom någon wådelig händelse olyckligen omkommit, än som någor annorstädes uti de öfriga östgötha lands församlingarne.

Här är wäl en gemensam klagan, at deras fiske nu mera aftagit, och icke skal wara så drägt- och lyckeligt, som fordom tima. Andra fiskeslag at förtiga, så berättes strömmingen nu icke hålla så wist och säkert sin led med wädret, som förr, hwarefter då fiskare wiste at passa sina bragder, til lyckeligt fånge. Stora strömmings-notar med trånga kilar, säges förminska fiskningen med skötar innom skärs. Större antal af fiskare än fordom, ordas ock bidraga til fiskens aftagande och bortflyttande. Watnets aftagande och förminskande, hwarigenom wissa stränder och fiskeställen blifwit uplandade, och således helt obrukbara

och frucktlösa, förorsakar, at mången klagar öfwer fiske-brist; åt minstone träffar detta in med gamla torskställen, uppå hwilka nu mera, för samma orsak, aldrig försök giöres. Siälen [*Phoca*,] som här owanligen alstras, giör en otrolig skada på alla fiskeslag; och det han ej hinder och orkar förraska, så underhielpa honom uttern samt andra rof- och tall-foglar. En hufwudsakelig omständighet til fiskens förminskning, kan ock det anses, at största *qvantiteten* af allahanda fisk fångas i leketiden, då han ej än fullbordat sin romning. Här til lägger man än några orsaker, som, tör hända, til det mästa drabba på fiskarenas eget answar. Man håller oförgripeligen före, det myckét bidrager til fiskens ömsning och bortflyttande ifrån sina wanliga lägen och tilhåll, då skogen wid siöstrandren, af hwars skugga, som fallit i siön, fisken nog funnit sitt nöge, blifwit skändeligen utplundrad och borthuggen. *Exempel* der å gifwes oß flere i östgötha-skären. Mindre eftertänckfamma fisknings-sätt lägges ock härtil, såsom en orsak til denna öfwerklagade bristen. Man wet, at fisken wid lekefesterna bör handteras ganska ömt och warsamt, om man annars intet wil ångra en fåfäng möda; men fleste af dessa fiskare, då någon fiskeflock träffat fatta stånd på något ställe, eller uti något nothwarp, draga och släpa sin not flera gångor tillika på ett och samma ställe, hwarigenom så wäl den stående som den antågande fisken omsider nödgas söka undanflyckt til något tryggare och säkrare ställe, och ofta sådana lägen, som omtankan ännu icke lärt dessa fiskare sådana grep, hwarigenom de kunna fånga honom; ty det händer ibland, at man här understundom får se hela strömmings-berget antingen midt på djupet, eller närmare stranden, hwarest man för stora holstenar och oläglig strand icke kan bruka noten på sätt, som eljest hos dem allmänt wanligt är; men skulle de då wid slika tilfällen förstå at betjena sig af samma not-grep, som Norrländningarne, så skulle då både sköt och notströmming ömnogare wanka. Sättet är sådant: de bruka lösa hallar, såsom på skötar, samt

linor

linor och flarn, bundna långs utåt notarmarne och kilen på nedra teln, hwarmed de äro i stånd, at lössa och oplyfta noten, då den fastnar i ojämn bottn; således kunna de utan betänkande kasta ut sina lösstenta notar hwar hälst de träffa et sådant fördelagtigt tilfälle, och innesluta utan swårighet hela skaran: och fast än de för twära strandklippor, storm och ström ej kunna komma den genaste wägen til lands, så buxera de sin not, som flyter helt lätt, til des de finna lägligt örställe. (*b*) Mycken fisk rymmer äfwen för dessa fiskare igenom deras flesta brukeliga örings-sätt. Noten, som här af somliga öres i båtarna wid landet, då det likwäl kunde ske på stranden, lyftes med halltelnarne helt högt ifrån botnen, hwadan den insnärjade fisken får tilfälle at obehindrad utsmyga, ehuru det sqwalpas och pulses.

De här brukeliga pempnotarne, synas icke heller wara så aldeles nyttiga, emedan fisken igenom det myckna bullret och sqwalpandet så skrämes ifrån sina wanliga tilhåll, at han sällan widare stiger til lands, utan häldre i tysthet förnöger sig på djupet. De myckna ljuster-eldarne rädda ock mycken fisk til siös, i synnerhet, då de om wåren wid leketiderna otidigt och för länge brukas. I gemen lägger man det til, at, om alt mögeligt rödjades utur wägen, som hindrar, at wåra strand-fiskerier kunde idkas med behörig drift och ordning, så skulle man förmoda, at klagan om fiskens förminskning någorlunda wore botad. Ty om förfarne fiskare, hwilke skulle förstå sig uppå at rätt inrätta, sköta och handtera allahanda tjenliga och fördelagtiga fiskebragder och fiskesätt, började först at gripa werket med alfware an, så skulle man med hugnad likwäl en gång få se dem komma på en lyckeligare fot, än här tils warit; såsom til *exempel*: om wåre fiskare förstodo sig uppå, at rätt uppassa strömmingen på utgrunderna i hafwet om sommarn, så skulle de intet ångra mödan och konsten; men få, eller, snart sagt, ingen kommer dermed til wäga, i brist både af tjenliga fartyg för starka stormar, som ock kundskap om rätta

(b) Se Kongl. Wetensk. Academ. Handl. för år 1748. sid. 130. 131.

medlen, hwarigenom de likwäl kunde giöra de lyckeligaste fängen; men så länge sonen träder i fadrens fotspor och fortfar såsom wanligt warit och förfäder brukat, ware sig rätt eller galet, aldrig fallandes på de tankar at upodla och förbättra sina närings-fång, fruktar man före, at länge nog få höra den obehageliga klagan för öronen ljuda: fisket har aftagit och wälsignelsen är borta.

§. 10

Således, G. L. nödgar en snäf tid och otilräckelig erfarenhet at ei widare uppehålla hwars andras opmärksamhet wid dessa östgötha skärebors fiske-sätt i Öster-sjön. Jag bekänner uprigtigt, at här saknas mycket och mångt i dessa enfalliga anmärkningar, rörande de ömmare och besynnerligare omständigheter, som wid et fiske wore at i agt taga; men jag hoppas ändock, håraf skal någorlunda kunna finnas, huru skäligt det är, at hela handteringen får *dependera* af oförfarna och ei på förbättring omhugsade fiskares godtycko och plågesed.

Jag utfäster mig emedlertid, om Högsta Försynen så behagar foga mina omständigheter, at framdeles lemna det Allmänna del af alt det, som nu kan wara, i brist af tid och tilfälle, förbigångit.

Sirliga och utsmyckade ord, och alt hwad til en smakelig skrifart hörer, saknas här äfwen, emedan man hälst sökt, at betjena sig af de i denna skären wedertagna ordasätten, som föga med andra bekantare ord kunna gifwas. Emedlertid önskar jag, at mine Landsmän, och de, som hafwa at syssla med hafwet, måtte använda alla sina krafter, hwar på sitt sätt, derhän, at denna grenen af wår hushållning måtte tilbörligen blifwa skött och förbättrad. Förmåga fordras wäl dertil, som flere fattas, men om medlen brukas, som Allmagten förlänt, i Guds fruktan, med förnuft och flitighet i arbete, så skal man sol-klart röna både möglighet och werckeligheten af Guds med-delande håfwor och wälsignelse.

G. A. Å.

Geschichte

Rußland.

L